

ANTONIO G. ITURBE

BIBLIOTECARA DE LA AUSCHWITZ

1

AUSCHWITZ-BIRKENAU, Ianuarie 1944

Acei ofițeri care se îmbracă în negru și privesc moartea cu indiferență groparilor ignoră că, deasupra acestei mocirle întunecate în care se cufundă totul, Alfred Hirsch a ridicat o școală. Ei nu știu asta și nu trebuie să o știe. La Auschwitz, viața omului nu valorează nici cât negru sub unghie; are atât de puțină valoare încât nici măcar nu mai e nimeni împușcat, pentru că un glonț e mai valoros decât un om. Există hangare unde se folosește gaz Zyklon pentru că reduce costurile și cu un singur bidon pot fi omorâte sute de persoane. Moartea a devenit o industrie rentabilă doar dacă se acționează la scară mare.

În șopronul din lemn, sălile de curs nu sunt altceva decât niște grupuri de băncuțe înghesuite. Pereții nu există, tablele de scris sunt invizibile, iar profesorii trasează în aer triunghiuri isoscele, accente circumflexe și chiar și cursul râurilor din Europa prin simpla mișcare a mâinilor. Există în jur de douăzeci de cete mici de copii, fiecare cu supraveghetorul ei, atât de aproape unele de altele încât profesorii trebuie să țină lecțiile în șoaptă, ca povestea celor zece plăgi ale Egiptului să nu se amestece cu zumzetul tablei înmulțirii.

Unii n-au crezut cu puțință acest lucru ori și-au închipuit că Hirsch era un nebun sau un naiv: cum să fie posibil să fie școlarizați copiii într-un lagăr de exterminare în care domnește violența și unde totul este interzis? Și el zâmbea. Hirsch zâmbea mereu enigmatic, de parcă ar fi știut ceva care pentru ceilalți rămânea o taină.

Nu contează câte școli vor închide naziștii, le răspunde. Ori de câte ori cineva se va opri într-un colț să povestească ceva și copiii se vor așeza în jurul lui să asculte, acolo se va fi înființat o școală.

Ușa pavilionului se deschide brusc și Jakopek, paznicul, aleargă spre camera șefului blocului, Hirsch. Saboții lui stropesc dușumeaua cu pământul umed din lagăr, iar atmosfera plăcută de siguranță din blocul 31 dispare. Din colțul său, Dita Adlerová privește hipnotizată micile pete de noroi: par nesemnificative, dar transmit realitate, la fel cum o singură picătură de cerneală pătează o străchină întreagă de lapte.

– Șase, șase, șase!

Este semnalul care indică sosirea gărzilor SS în blocul 31 și în întregul pavilion se iscă un murmur. În acea fabrică de distrugere de vieți care este Auschwitz-Birkenau, unde cupoarele funcționează zi și noapte având drept combustibil trupuri umane, blocul 31 este unul atipic, o ciudătenie. Mai bine zis, o anomalie. O reușită a lui Fredy Hirsch, care la început a fost un simplu antrenor sportiv pentru grupei de tineri și acum este un atlet care aleargă la Auschwitz într-un maraton cu obstacole împotriva celui mai mare tăvălug de vieți din istoria umanității. A reușit să convingă autoritățile germane din *lager* că a-i ține ocupăți pe copii într-o baracă ar înlesni munca părinților din acel lagăr BIIB, pe care-l numesc „lagăr familial“, căci, în celealte, copiii sunt tot atât de rari precum păsările. La Auschwitz nu există păsări; se electrocutează în garduri.

Înaltul comandant al lagărului a acceptat să se creeze un loc pentru copii, poate că aceasta a fost intenția sa de la început, dar cu condiția ca acesta să fie un bloc cu activități ludice: era total interzisă predarea oricărei materii școlare.

Hirsch își scoate capul pe ușa camerei sale de Blockältester din blocul 31 și nu este nevoie să spună nimic nici asistenței, nici profesorilor care sunt cu ochii pironiți asupra lui. Încuiuînțeaază dând imperceptibil din cap. Privirea lui transmite exigență. El face întotdeauna ce trebuie să facă și se așteaptă ca toată lumea să procedeze la fel.

Lecțiile se opresc și se transformă în cântecele banale în germană sau în jocuri de ghicitori pentru că, atunci când își vor arăta privirea gălbjejă lupii arieni, să se credă că totul este în regulă. În general, patrula alcătuitură din vreo doi soldați intră firesc în baracă, dar de-abia trece de ușă, stă câteva secunde observându-i pe copii, uneori chiar aplaudă un cântec sau îl mângâie pe cap pe un micuț, și imediat după aceea își continuă rondul.

Dar Jakopek mai adaugă ceva la alarma convențională:

– Inspecție! Inspecție!

Inspecția este altceva. Trebuie să se alinieze, au loc percheziții, uneori îi interoghează pe cei mai mici pentru a încerca să-i descoasă și să obțină astfel informații, profitând de naivitatea lor. N-au obținut niciodată nimic. Copiii cei mai mici înțeleg mai mult decât afișează fețele lor murdare de muci.

Cineva șoptește: „Preotul!...“ Și tâșnește un murmur de dezolare. Așa este numit un subofițer SS (un *oberscharführer*) care umblă întotdeauna cu mâinile vârâte în mâncile vestonului ca un cleric, deși singura lui religie cunoscută este aceea a cruzimii.

– Haide, haide, haide! Tu, Iuda, chiar tu, spune: „Văd, văd!..“!

– Și ce văd, domnule Stein?

– Orice! Pentru numele lui Dumnezeu, fiule, orice!

Doi profesori ridică îngrijorați capetele. Au în mâinile lor ceva strict interzis la Auschwitz și pot fi condamnați la moarte dacă îl descoperă. Acele unelte, atât de periculoase încât deținerea lor este motiv de pedeapsă capitală, nu sunt arme de foc, nici obiecte ascuțite, tăioase sau contondente. Acele obiecte de care se tem atât de mult gărzile implacabile ale Reichului nu sunt altceva decât cărti: cărti vechi, rupte, fără foi și aproape distruse. Dar naziștii le urmăresc, le hărțuiesc și le interzic în mod obsesiv. De-a lungul istoriei, toți dictatori, tiranii și asupritorii, fie ei arieni, negri, orientali, arabi, slavi sau de orice culoare a pielii, fie că apărau revoluția populară, privilegiile claselor dominante, porunca lui Dumnezeu sau disciplina sumară a militariilor, oricare le-ar fi fost ideologia, cu toții au avut ceva în

comun: mereu au persecutat cu înverşunare cărţile. Acestea sunt foarte periculoase, stimulează gândirea.

Grupurile sunt la locul lor fredonând în aşteptarea sosirii gărzilor, dar o fată intrerupe armonia specifică unei barăci liniștite, destinată distracției, și o ia la fugă, printre cercurile de scaune, provocând un întreg tărăboi.

— La pământ!

— Ce faci? Ești nebună? aude strigându-i-se.

Un profesor încearcă să-o tragă de braț ca să o opreasă, dar ea se ferește și continuă să alerge împiedicându-se, când ceea ce trebuie ei să facă este să stea liniștită ca să treacă neobservați. Se urcă pe sobă orizontală de un metru înălțime, care împarte pavilionul în două jumătăți, și sare zgomotos în celalătă parte. Chiar întrece măsura și dărâmă un scaun gol, care se rostogolește zgomotos, lăsând să se aştearnă pentru o clipă tăcerea peste activitățile susținute de profesori.

— Afurisito! O să ne dai de gol pe toți! tipă doamna Křížková, roșie de mânie. Copiii, când ea nu este de față, îi spun „doamna Burduf“. Nu știe că tocmai fata la care tipă acum a fost cea care i-a inventat po-reclă. Așază-te în fundul pavilionului, cu supraveghetori, proasto!

Dar fata nu se oprește, își continuă cursa frenetică, fără să ia seama la toate privirile dezaprobatore. Mulți copii se uită la ea fascinați cum hoinărește cu picioarele slabe acoperite cu niște șosete lungi de lână, cu dungi orizontale. Este o fată foarte slabă, dar nu bolnăvicioasă, cu niște plete castanii care flutură dintr-o parte în alta în timp ce ea fugă într-un zigzag rapid printre grupuri. Dita Adlerová se mișcă printre sute de persoane, dar aleargă singură. Mereu alergă singuri.

Ajunge serpuind până în centrul barăcii și acolo își face loc, cu chiu, cu vai, în mijlocul unui grup. Îndepărtează cu bruschețe un scaun și o fetiță cade rostogolindu-se.

— Hei, cine te crezi! îi strigă de pe podea.

Profesoara din Brno privește cu uimire cum se înfățișează în fața ei, gâfând, Tânără bibliotecară. Fără să aibă timp, nici răsuflare pentru a spune ceva, Dita îi smulge cartea din mâini și profesoara se simte

brusc usurată. Când, după o clipă, reacționează pentru a-i mulțumi, Dita este deja la câțiva pași mari distanță de ea. Mai sunt doar câteva secunde până la sosirea naziștilor.

Inginerul Marody, care a văzut manevra, o aşteaptă deja în afara cercului. Îi dă din zbor cartea de algebră, de parcă i-ar preda ștafeta. Dita aleargă disperată spre supraveghetori care, în fundul barăcii, se prefac că mătură pe jos.

Se află încă la jumătatea drumului când observă că vocile grupurilor slabesc pentru o clipă, se încovoiae la fel ca flacăra unei lumânări când se deschide o fereastră. Nu trebuie să se întoarcă pentru a ști că s-a deschis ușa și că intră gărzile SS. Se lasă să cadă brusc și aterizează într-un grup de fetițe de unsprezece ani. Vâră cărțile sub rochie și-și încrucișează brațele la piept pentru a evita ca acestea să pice. Fetițele o privesc pieziș, amuzate, în timp ce profesoara, foarte agitată, le face semn cu bărbia să fredoneze în continuare. La intrarea în baracă, gărzile SS, după ce privesc timp de câteva secunde panorama, strigă una dintre vorbele lor preferate:

— Achtung!

Se așterne tăcerea. Încetează cântecelele și jocul „Văd, văd“. Mișcarea paralizează. Și totuși, în mijlocul tăcerii, se aude cum cineva fluieră limpede a cincea simfonie a lui Beethoven. Preotul este un sergent de temut, dar chiar și el pare oarecum iritat, pentru că-l însوțește cineva și mai sinistru.

— Doamne ajută-ne! se aude șoptind vocea profesoarei.

Înainte de război, mama Ditei cântă la pian și de aceea îl distinge perfect pe Beethoven. Își dă seama că a mai auzit și înainte acest mod atât de aparte de a fluiera simponiile cu o precizie de meloman. Astă s-a întâmplat după ce au călătorit timp de trei zile în grămădiți într-un vagon de mărfuri închis, fără mâncare și fără apă, venind din ghetoul din Terezin, unde fuseseră deportați odată expulzați din Praga și unde au trăit vreme de un an. Era noapte când au ajuns la Auschwitz-Birkenau. Îi era cu neputință să uite zgomotul de fier vechi al porții mari metalice când aceasta s-a deschis. Îi era cu neputință

să uite prima gură de aer rece, care mirosea a carne arsă. Îi era cu neputință să uite scânteierea luminilor intense în noapte: peronul era luminat ca o sală de operații. Apoi ordinele, loviturile cu patul puștii în tabla vagonului, împușcăturile, fluierăturile, tipetele. Și, în mijlocul confuziei, acea simfonie de Beethoven fluierată impecabil, cu un calm absolut, de către un căpitan, un Hauptsturmführer pe care chiar și gărzile SS îl priveau cu spaimă.

În ziua aceea, ofițerul a trecut aproape de Dita, iar ea i-a văzut uniforma impecabilă, mănușile de un alb immaculat și Crucea de Fier pe pieptul vestonului; o medalie care nu se câștigă decât în luptă. S-a oprit în fața unui grup de mame și copii și cu mâna înmănușată l-a bătut pe umăr prietenos pe unul dintre micuți. Ba chiar a și zâmbit. A arătat spre doi frați gemeni de paisprezece ani – Zdeněk și Jirka – și un caporal s-a grăbit să-i scoată din rând. Mama s-a agățat de poala tunicii gardianului și a îngenunchiat implorând să nu-i ia. Căpitanul a intervenit foarte calm:

– Nicăieri nu vor fi tratați cum îi va trata unchiul Josef.

Și, într-o oarecare măsură, aşa avea să fie. Nimeni din întregul Auschwitz nu se atingea nici măcar de un fir de păr al perechilor de gemeni pe care le colecționa, pentru experimentele sale, doctorul Josef Mengele. Nimeni nu avea să-i trateze ca el în macabrele sale experimente genetice, menite să cerceteze felul cum nemțoaicele ar putea să nasăcă gemeni și, astfel, să crească numărul nașterilor ariene. Fata și-l amintește pe Mengele îndepărtându-se cu copiii de mână, neîncetând nicio clipă să fluiere linștit.

Aceeași simfonie care acum se aude în blocul 31.

Mengele...

Ușa camerei responsabilului acelui bloc se deschide cu un ușor scârțâit și Blockältester Hirsch ieșe din cămăruța sa, prefăcându-se plăcut surprins de vizita gărzilor SS. Lovește sonor din călcâie pentru a-l saluta pe ofițer; este o formulă de respect prin care-i recunoaște rangul de militar, dar este și un mod de a indica o atitudine marțială, nici supusă, nici înfricoșată. Mengele abia dacă îl privește, este absent

și continuă să fluiere cu mâinile la spate, de parcă toate astea n-ar avea nimic de-a face cu el. Sergentul – Preotul, cum îi spun cu toții – scrutează încăperea cu ochii săi aproape transparenti, fără să scoată încă mâinile din mânecele vestonului, căzute peste poală, nu foarte departe de tocul pistolului.

Jakopek nu s-a înșelat.

– Inspectie, sușotește Oberscharführerul.

Gărzile SS care-l însoțesc îi repetă ordinul și îl amplifică, transformându-l într-un strigăt care intră în timpanele prizonierilor. Dita, în mijlocul corului de fete, simte un fior, își strâng brațele pe lângă trup și simte foșnetul cărților lipite de coaste. Dacă descoperă că are cărțile la ea, totul se va sfârși.

– N-ar fi drept... șoptește.

Are paisprezece ani și toată viața înainte, multe de făcut. Nu a putut nici măcar începe ceva. Îi vin în minte cuvintele pe care mama ei le tot repetă de ani de zile, când fata se plânge de soarta ei: „De vină e războiul, Edita... războiul“.

Era atât de mică încât aproape că nu-și mai amintește cum era lumea când nu exista războiul. La fel cum ascunde cărțile sub rochie în acel loc în care i s-a luat tot ce avea, păstrează, de asemenea, în mintea ei un album de fotografii făcute ca amintiri. Închide ochii și încearcă să rememoreze cum era lumea când nu exista teama.

Se vede pe sine însăși la vîrstă de nouă ani, pironită în fața ceasului astronomic din Piața Primăriei din Praga, la începutul anului 1939. Privea puțin pieziș vechiul schelet care supraveghează acoperișurile din acel oraș, cu enormele sale orbite goale, ca niște găuri negre.

La școală le spuseseră că marele ceas era o mașinărie mecanică inofensivă, concepută de maestrul Hanus cu mai bine de cinci secole în urmă. Dar legenda pe care o povestea bunicle o îngrijora: regele i-a poruncit lui Hanus să construiască ceasul astronomic cu statuete care defilau la fiecare oră fixă și apoi le-a ordonat portăreilor săi să-i scoată ochii, ca să nu mai poată niciodată reproduce o asemenea minunăție pentru un alt monarh. Drept răzbunare, ceasornicarul a

introdus mâna înăuntru mecanismului și l-a paralizat. Când angrenajele îl au tăiat mâna, mașinaria s-a blocat și nu a mai putut fi reparată timp de mulți ani. Noaptea visa uneori acea mâna amputată șerpuind în sus și-n jos printre roțile dințate ale mașinăriei. Scheletul a agitat un clopoțel și a început festivalul mecanic: o defilare de păpuși automate care se desfășoară ca să le amintească cetătenilor că minutele se împing nervoase unele pe altele, iar orele trec una după alta, ca acele figurine care, de câteva secole, intrau și ieșeau grăbit din acea cutie muzicală neobișnuită. Totuși, acum își dă seama, împietrită de groază, că la vârsta de nouă ani o fetiță încă nu observă acest lucru și crede că timpul este o coadă groasă, o mare nemîșcată și lipicioasă, în care nu înaintezi. De aceea, la acea vârstă, ceasurile însășimântă doar dacă au schelete lângă sfere.

Dita, ținând strâns acele cărți vechi, care o puteau condamna la camera de gazare, o vede cu nostalgie pe fetiță fericită de altădată. Când o însoțea pe mama ei la cumpărături prin centru, îi placea să se opreasă în fața ceasului astronomic din Piața Primăriei, dar nu pentru a privi spectacolul mecanic, căci în realitate acel schelet o neliniștea mai mult decât voia să recunoască, ci pentru a se distra uitându-se cu coada ochiului la trecătorii duși pe gânduri, mulți dintre ei străini aflați în trecere prin capitală, care observau foarte concentrați apariția păpușilor automate. Se abținea cu greu să nu râdă văzând strâmbăturile de uimire și râsul prostesc al celor prezenți. Imediat le inventa porecle. Își amintește cu o urmă de melancolie că una dintre distracțiile sale preferate era să pună porecle tuturor oamenilor, îndeosebi vecinilor și cunoștințelor părinților ei. Pe înțepata doamnă Gottlieb, care își întindea mult gâtul ca să-și dea importanță, o numea „doamna Girafă“. Iar pe tapiterul creștin de la prăvălia de jos, complet chel și costeliv, îl poreclise în sinea ei „domnul Cap de Sferă“. Își amintește cum mergea câțiva metri în urma tramvaiului, care-și agita clopoțelul când se arcuia în intersecția din piața Staromestke și se pierdea șerpuind în cartierul Josefov, după care ea o lua la fugă spre prăvălia domnului Ornест, de unde mama

ei cumpăra țesături pentru a-i confectiona hainele și fustele de iarnă. Nu a uitat cât de mult îi plăcea acel magazin, care avea la intrare un afiș luminos cu niște beculete colorate care se aprindeau unul după altul până ajungeau sus și o luau apoi de la capăt.

Dacă n-ar fi fost o fetiță care alerga cu acea fericire nepăsătoare a copiilor, poate că, trecând pe lângă chioșcul vânzătorului de ziare, ar fi băgat de seamă că era o coadă lungă de cumpărători și că, în grămadă de exemplare ale ziarului *Lidové Noviny*, titlul, de patru rânduri și cu un corp de literă enorm, mai degrabă striga decât informa pe frontispiciu: „Guvernul acceptă intrarea armatei germane în Praga“.

Dita deschide o clipă ochii și vede gărzile SS adulmecând prin fundul barăcii. Dau la o parte chiar și desenele atârnate de peretei cu niște cuie ale căror vârfuri sunt fabricate din sărmă, ca să vadă dacă nu cumva se ascunde ceva sub ele. Nimici nu vorbește, iar zgometul gărzilor cotrobăind se aude limpede în acel hangar care miroase a umzeala și a mucegai. Și a teamă. Este miroslul războiului. Din puținul pe care și-l amintește de pe vremea când era copilă, mereu îi vine în minte că pacea mirosea a supă concentrată de pui, care era lăsată la fierb toată noaptea de vineri spre sâmbătă. Cum să nu-și amintească gustul mielului foarte rumenit și cel al pastei de ouă cu nuci! Lungi zile de școală și după-amiezi jucând șotronul și de-a v-ați ascunselea cu Margit și alte colege, zile care se estompează în amintirea ei... Până când totul a intrat în declin.

Schimbările nu au avut loc brusc, ci progresiv. Deși a fost o zi în care copilaria s-a închis ca peștera lui Ali Baba și a rămas îngropată în nisip. Își amintește perfect acea zi. Ea nu știe în ce zi a săptămâñii, dar s-a întâmplat pe 15 martie 1939. Întreg orașul Praga s-a trezit tremurând.

Lacrimile de cristal ale lămpii din salon vibrau, dar a știut că nu era un cutremur, pentru că nimici nu alerga, nici nu se panica. Tatăl ei își bea ceașca de ceai la micul dejun și citea ziarul, prefăcându-se indiferent, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

A plecat la școală însoțită de mama ei și orașul se cutremura. A început să audă zgometul abia când s-au îndreptat spre piață

Wenceslao, unde trepidația solului era atât de puternică încât te gădila în tălpi. Rumoarea surdă devinea din ce în ce mai perceptibilă pe măsură ce se apropiau, iar Dita era intrigată de acel fenomen ciudat. Când au ajuns, n-au putut să traverseze strada blocată de lume, nici să vadă altceva decât un zid de oameni stând cu spatele, haine, cefe și părări.

Mama ei s-a oprit brusc. I s-a încordat față și a îmbătrânit dintr-o dată. A luat-o de mână pe fiica ei ca să se întoarcă și să facă un ocol pe alt drum până la școală, dar aceasta nu a putut să suporte curiozitatea și, pe loc, s-a desprins de mâna care o ținea. Fiind măruntică și slabuță, nu i-a fost greu să se strecoare prin mulțimea aceea de oameni îngheșuiți pe trotuar și să se proțapească în primul rând, tocmai acolo unde agenții de poliție ai orașului formau un șir, cu mâinile înlántuite.

Zgomotul era asurzitor: una după alta, motocicletele gri cu ataș treceau prin față, transportând soldați îmbrăcați în jachete strălușitoare de piele și cu ochelari de motociclist atârnându-le la gât. Caschetele lor sclipeau, erau recent aduse din fabricile din centrul Germaniei, fără vreo zgârietură încă, fără urmă de bătălii. În spatele lor, soseau care de luptă echipate cu mitraliere enorme și apoi răsunau tancurile, care înaintau pe bulevard cu încetineala amenințătoare a elefanților.

Își amintește că i-s-a părut că cei care defilau erau niște păpuși automate, ca acelea ale ceasului astronomic de la primărie și că după câteva secunde în urma lor avea să se închidă o ușă și că o să dispară. Si cutremurul avea să înceteze. Dar de data asta, cei care formau acea procesiune mecanică nu erau păpuși, ci bărbați. În acei ani avea să învețe că diferența dintre unii și alții nu este întotdeauna evidentă.

Avea doar nouă ani, dar i-a fost frică. Nu exista muzică de fanfară, nu erau hohote de râs, nici hărmălaie, nu existau fluiereaturi... Era o defilare mută. Ce căutați acolo acei bărbați în uniformă? De ce nu

râdea nimeni? Dintr-o dată, acea paradă silentioasă i-a amintit de un cortegiu funebru.

Mâna de fier a mamei sale a scos-o târâș din mulțime. S-au îndepărtat în direcția opusă, iar Praga a apărut din nou în fața ochilor celor două ca orașul vioi dintotdeauna. Era ca o trezire dintr-un coșmar, când simți usurare și constați că toate sunt din nou la locul lor.

Dar solul se mișca în continuare sub tălpile ei. Orașul tremura. Si mama ei tremura. O smucea cu disperare, încercând să lase în urmă parada și să scape de gheara uriașă și războiului, cu pași grăbiți în pantofii ei cocheți de lac. Dita suspină strângând cărtile la piept. Își dă seama cu tristețe că atunci, și nu în ziua când i-a venit ciclul pentru prima oară, a fost momentul în care a abandonat copilaria, pentru că nu i-a mai fost frică de schelete sau de mâinile din poveștile cu fantome și a început să-i fie teamă de oameni.